

Адміністративне право

УДК 342: 658.567

Карнаух-Голодняк Олена Володимирівна

*аспірант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Карнаух-Голодняк Елена Владимировна

*аспирант кафедры международного права и сравнительного правоведения
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины*

Karnaukh-Holodnyak Olena

*PhD Student of the Department of International Law and Comparative Law
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ПРОМИСЛОВИМИ
ВІДХОДАМИ**

**ОТДЕЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБРАЩЕНИЯ С ПРОМЫШЛЕННЫМИ
ОТХОДАМИ**

**SPECIFIC PROBLEMS OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL
REGULATION OF INDUSTRIAL WASTE MANAGEMENT**

Анотація. В даній статті здійснена спроба виокремлення проблем адміністративно-правового регулювання поводження з промисловими відходами в Україні. Акцентується увага на тому, що проблеми адміністративно-правового регулювання відносин поводження з промисловими відходами прямо сприяє забрудненню всього навколишнього середовища. Неєфективна владно-розпорядча та контрольна-наглядова діяльність щодо поводження з промисловими відходами спричиняє порушення екологічної безпеки країни в цілому. Встановлено необхідність

посилення: загального, спеціального, виробничого та громадського контролю у сфері поводження з промисловими відходами. Основними проблемами адміністративно-правового регулювання відносин поводження з промисловими відходами визначаються: відсутність урядових ініціатив з організації та забезпечення науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок для створення перспективних ресурсозберігаючих і маловідходних технологій, ефективних засобів і методів переробки та знешкодження небезпечних відходів у відповідності до міжнародних стандартів; - розбалансованість системи управління поводженням з промисловими відходами, необхідність оптимізації організаційно-управлінських, правових, нормативних, економічних, інформаційних і контрольних регуляторів, посилення контрольно-наглядової діяльності держави; - відсутність загальнодержавного та регіональних реєстрів джерел скидів та викидів, виробників відходів та місць їх захоронення; - слабкий рівень організаційно-правових засад та механізму реалізації загального, відомчого, виробничого та громадського екологічного контролю; - низький рівень екологічної свідомості населення; - відсутність належних умов для знешкодження та утилізації небезпечних відходів, в результаті чого відбувається їх нагромадження на промислових територіях, а також створення реальної загрози здоров'ю населення та довкіллю України і негативно впливає на потенціал збалансованого розвитку держави; - низький рівень фінансування організаційних, інструктивно-методологічних та управлінсько-структурних заходів.

Ключові слова: *промислові відходи, адміністративно-правове регулювання, поводження з відходами, промислова переробка, промисловість, тверді промислові відходи, екологічна безпека, правова охорона навколишнього середовища.*

Аннотация. В данной статье предпринята попытка определения проблем административно-правового регулирования обращения с промышленными отходами в Украине. Акцентируется внимание на том, что проблемы административно-правового регулирования отношений обращения с промышленными отходами прямо способствует загрязнению всей окружающей среды. Неэффективная властно-распорядительная и контрольно-надзорная деятельность по обращению с промышленными отходами приводит к нарушению экологической безопасности страны в целом. Установлена необходимость усиления: общего, специального, общественного контроля в сфере обращения с промышленными отходами. Основными проблемами административно-правового регулирования отношений обращения с промышленными отходами определяются: отсутствие правительственных инициатив по организации и обеспечению научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок для создания перспективных ресурсосберегающих и малоотходных технологий, эффективных средств и методов переработки и обезвреживания опасных отходов в соответствии с международными стандартами; - разбалансированность системы управления обращением с промышленными отходами, необходимость оптимизации организационно-управленческих, правовых, нормативных, экономических, информационных и контрольных регуляторов, усиление контрольно-надзорной деятельности государства; -отсутствие общегосударственного и региональных реестров источников сбросов и выбросов, производителей отходов и мест их захоронения; -слабый уровень организационно-правовых основ и механизма реализации общего, ведомственного, производственного и общественного экологического контроля; - низкий уровень экологического сознания населения; - отсутствие условий для обезвреживания и утилизации опасных отходов, в результате чего происходит их накопление на промышленных

территориях, а также создание реальной угрозы здоровью населения и окружающей среде Украины и негативно влияет на потенциал сбалансированного развития государства; -низкий уровень финансирования организационных, инструктивно-методологических и управленческо-структурных мероприятий.

Ключевые слова: *промышленные отходы, административно-правовое регулирование обращения с отходами, промышленная переработка, промышленность, твердые промышленные отходы, экологическая безопасность, правовая охрана окружающей среды.*

Summary. *This article attempts to highlight the problems of administrative and legal regulation of industrial waste management in Ukraine. Emphasis is placed on the fact that the problems of administrative and legal regulation of industrial waste management directly contributes to the pollution of the whole environment. Inefficient administrative and control activities for the management of industrial waste cause a violation of the environmental safety of the country as a whole. It is established that today it is necessary to strengthen: general control, special, production and public control in the field of industrial waste management. The main problems of administrative and legal regulation of industrial waste management are: lack of government initiatives to organize and provide research and development to create promising resource-saving and low-waste technologies, effective means and methods of processing and disposal of hazardous waste in accordance with international standards ; - imbalance of the industrial waste management system, the need to optimize organizational and managerial, legal, regulatory, economic, information and control regulators, strengthening the control and supervision of the state; -lack of national and regional registers of sources of discharges and emissions, waste producers and their disposal sites; -weak level of organizational and legal bases and the mechanism of realization of the general, departmental, industrial and*

public ecological control; - low level of ecological consciousness of the population; - lack of proper conditions for disposal and utilization of hazardous waste, resulting in their accumulation in industrial areas, as well as creating a real threat to public health and the environment of Ukraine and negatively affects the potential for balanced development of the state; -low level of funding for organizational, instructional and methodological and management-structural measures.

Key words: *industrial waste, administrative and legal regulation, waste management, industrial processing, industry, solid industrial waste, environmental safety, legal protection of the environment.*

Актуальність. Регулювання відносин у сфері поводження з відходами відіграє надзвичайну роль у забезпеченні екологічної безпеки держави, і від вдалої організації даного процесу шляхом застосування владно-розпорядчого впливу держави залежить стан навколишнього природного середовища. Однак, на сьогоднішній день в Україні відбувається зростання обсягів утворення відходів, у тому числі хімічно небезпечних, значно поширюються площі несанкціонованих звалищ. Крім того, тривають процеси забруднення річкової мережі відходами вуглевидобувної, хімічної та металургійної промисловості, об'єктів інфраструктури комунального і сільського господарства [1]. Все це може виступати свідченням наявності ряду проблем адміністративно-правового регулювання поводження з промисловими проблемами, з огляду на що виникає необхідність їх дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання екологічної безпеки, та зокрема поводження з відходами виступали об'єктом дослідження таких вчених як: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Г. П. Виговська, А. Л. Гетьман, Л. М. Здоровко, В. В. Костицький, І.В. Курило, Н.Р.Малишева, І. Б. Мачуська, В.

С. Міщенко, А. О. Оскірко, І. П. Пілявська, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга, К. О. Яремчук тощо. Однак сучасним проблемам адміністративно-правового регулювання поводження з промисловими відходами достатньої уваги приділено не було, хоча на нашу думку саме виокремлення вказаних проблем дозволить якісно підвищити рівень екологічної безпеки в Україні з огляду на їх масштабний характер.

Метою дослідження є аналіз сучасних проблем адміністративно-правового регулювання поводження з промисловими відходами в Україні.

Матеріали і методи дослідження застосовуються для з'ясування та встановлення достовірної інформації щодо досліджуваної теми. Зокрема, використовувались загальні методи дослідження: аналізу, синтезу, формально-логічний метод тощо.

Результати дослідження та їх обговорення. Однією із причин відносно жвавого інтересу наукової спільноти питаннями проблем зовнішнього виразу управлінської діяльності державних органів виконавчої влади є перманентний процес зміни організаційно-правових основ їх діяльності у сфері охорони природи загалом та адміністративно-правового регулювання відносин поводження з промисловими відходами, що мало наслідком не лише постійні зміни у їх організаційно-правовому статусі, але і не сприяла налагодженню чіткого, прозорого механізму здійснення контрольно-наглядової діяльності у вказаній сфері.

Соціальний запит на вдосконалення системи публічного управління в Україні спонукає до наукового узагальнення досвіду державної, політичної та управлінської діяльності в різних галузях соціального та економічного життя. Практика реалізації стратегічних завдань розвитку українського суспільства в умовах внутрішньо системних, міжсистемних і глибинних трансформацій глобалізованого світу зумовлює необхідність постійного переосмислення теоретичних і практичних аспектів

формування та здійснення державного управління України в контексті сучасних соціально-економічних і політичних реалій.

Розв'язання пріоритетних проблем щодо здійснення в Україні трансформаційних процесів, спрямованих на досягнення об'єктивно необхідного посилення дієздатності держави, безпосередньо залежить від упровадження наукових засад формування ефективної системи державного управління [2]. Саме наука адміністративного права сьогодні може виступити координатором та креатором змін у сфері державного управління, в тому числі щодо регулювання відносин природоохоронного характеру.

Формування сучасної демократичної правової держави потребує ефективної взаємодії органів структур влади всіх рівнів та інститутів громадянського суспільства. Суспільні процеси демократизації повинні базуватися на доречній ініціативі громадян при узгодженні з владою рішення та призводити до делегування кола владних повноважень інститутам громадянського суспільства. Нагальною потребою для України стає формування правоздатної системи управління на основі всебічного дослідження владно-суспільних взаємовідносин з метою забезпечення стабільності у суспільстві, що базується на означенні засад демократичного регулювання взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства на рівні держави, що створює підстави для формування гіпотези щодо забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства шляхом побудови публічного управління, властивого розвиненому суспільству [3].

На сьогоднішній день адміністративно-правове забезпечення відносин поводження з промисловими відходами здійснюється шляхом винесення ряду підзаконних нормативно-правових актів, які приймаються на реалізацію екологічного законодавства. Однак, зважаючи на невідповідність спеціального закону про відходи Угоді про Асоціацію з ЄС

можна припустити, що і акти, що видані на його виконання також є недовірливими. Однак, на нашу думку це не зовсім так. Справді Угода про асоціацію внесла свої корективи в напрямок загального розвитку законодавства, а ситуація з промисловими відходами, наразі дійсно є надзвичайно складною. Попри прийняття Урядом України та Національного плану управління відходами до 2030 року [4] ситуація в галузі залишається нестабільною. Відповідно до даних профільної неурядової організації "Громадська Синергія" щороку в Україні утворюється понад 27 тис. несанкціонованих сміттєзвалищ [5], і це стосується не лише побутових, але і промислових відходів. Окрім того, за даними організації наразі в нашій державі існує близько 300 накопичувачів небезпечних відходів, що побудовані без належного технічного захисту і стали джерелом екологічної небезпеки регіонального масштабу [5]. Все це свідчить про відносну ефективність вжиття заходів адміністративно-правового регулювання відносин у сфері поводження з промисловими відходами. А тому слід загострити увагу на основних проблемних аспектах адміністративно-правового регулювання поводження з промисловими відходами в Україні.

Виговська Г. П., Міщенко В. С. досліджуючи проблеми поводження з відходами та охорону навколишнього природного середовища відзначають, що до основних проблем у сфері поводження з відходами відносяться:

- 1) значні обсяги утворення відходів через сировинну орієнтацію економіки й переважання застарілих технологій основних виробництв;
- 2) прогресуючий характер накопичення відходів і посилення їх негативного впливу на довкілля і здоров'я людей;
- 3) нерозвиненість чи практична відсутність інфраструктури знешкодження та захоронення небезпечних відходів;

4) проблематичність виділення земель під розміщення побутових відходів;

5) недостатньо налагоджений облік відходів та моніторинг їх потоків, невизначеність щодо їх ідентифікування і класифікування;

6) повільне впровадження сучасних методів перероблення та утилізування відходів;

7) недосконалість законодавчої та нормативно-методичної бази щодо поводження з відходами;

8) відсутність механізму акумуляції коштів як на центральному, так і регіональному рівні для фінансування інфраструктури поводження з відходами;

9) недостатність дієвих економічних важелів залучення відходів у господарський обіг та відповідної державної підтримки;

10) відсутність мотивації щодо залучення у цю сферу приватного капіталу [6].

На думку Т.Л. Антонової проблем адміністративно-правового регулювання поводження з відходами виникають передусім:

1) відсутність належних умов для знешкодження та утилізації небезпечних відходів відбувається їх нагромадження на промислових територіях, що створює реальну загрозу здоров'ю населення та довкіллю України і негативно впливає на потенціал збалансованого розвитку держави;

2) відсутність рішучої політичної волі та недостатній рівень фінансового забезпечення діяльності пов'язаної з поводженнями з відходами;

4) орієнтація вирішення проблеми поводження з відходами на європейські стандарти, що не відповідає потребам сучасного стану поводження з відходами саме в Україні;

5) невпровадженість в Україні технологій з утилізації більшості небезпечних відходів у відповідності до міжнародних стандартів, у зв'язку з відсутністю необхідної інфраструктури;

6) відсутності сміттєспалювальних заводів та утилізація побутових та інших відходів на них;

7) відсутність ефективної системи поводження зі зношеними шинами, резинотехнічними виробами та відходами резинотехнічного виробництва, відпрацьованими мастилами, елементами електричного та електронного обладнання, а також медичними відходами та відходами лікарських засобів, що не забезпечує захист населення і навколишнього середовища від їх шкідливого впливу;

8) відсутність системи роздільного збирання твердих побутових відходів і недосконалість економічних механізмів стимулювання використання відходів як вторинної сировини;

9) наявність декларативних норм, якими регулюються окремі питання поводження з відходами;

10) відсутність екологічної правосвідомості населення країни [7]. Тобто, автори наголошують, що серед основних причин неналежного рівня державного регулювання відносин з поводження з промисловими відходами є чинники економічного, правового, організаційного та орієнтаційного характеру. Справді, навіть підписання Угоди про асоціацію з ЄС наразі не спонукало органи державної влади до реорганізації процесу державного управління природоохоронною сферою, передусім у частині поводження з промисловими відходами.

Імплементация Угоди про асоціацію у сфері «Навколишнє природне середовище та цивільний захист» покликана сприяти досягненню Цілей сталого розвитку 6 «Чиста вода та належні санітарні умови», 7 «Доступна та чиста енергія», 11 «Сталий розвиток міст і громад», 12 «Відповідальне споживання та виробництво», 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату»,

14 «Збереження морських ресурсів» та 15 «Захист та відновлення екосистем суші». Зокрема, виконання Угоди про асоціацію за 2019 рік сприяло виконанню національних завдань 11.5 «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій», 12.4 «Зменшити обсяг утворення відходів і збільшити обсяг їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв», 13.1 «Обмежити викиди парникових газів в економіці» та 15.1. «Забезпечити збереження, відновлення та стале використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем» [8, с. 47].

Наразі вимушені констатувати низький рівень реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 р. Варто зазначити, що відповідно до стратегії термін управління (регулювання) відходами передбачає здійснення низки заходів з багаторазового використання природних ресурсів, переробки та утилізації відходів. В даній галузі діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів ситуація характеризується як критична, де протягом тривалого часу відсутнє адекватне реагування на її виклики, що призвело до поглиблення екологічної кризи і загострило соціально-економічну ситуацію в суспільстві та обумовлює необхідність реформування і розвитку з урахуванням вітчизняного та світового досвіду управління відходами [9]. Тут слід вказати на організаційні, інструктивно-методологічні, управлінсько-структурні заходи, що виконуються на першому та другому етапах (до 2023 року включно) реалізація яких не знаходить належного фінансування, внаслідок чого можна зробити висновок, що однією з основних проблем адміністративно-правового забезпечення поводження з промисловими відходами є низький рівень фінансування організаційних, інструктивно-методологічних та управлінсько-структурних заходів. Це безумовно може створити проблеми реалізації інфраструктурних заходів

третього етапу (з 2024 р.) а саме модернізації матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання з багаторазового використання природних ресурсів, переробки та утилізації промислових відходів. Видається за необхідне також посилення спеціальних заходів у сфері поводження з промисловими відходами, що також визначені стратегією, а саме організаційні, структурно-економічні, нормативні тощо.

На сьогоднішній день діє незрозуміла система обліку за промисловими відходами, що робить по факту неможливим здійснення належного рівня контрольно-наглядової діяльності у сфері поводження з промисловими відходами. Внаслідок чого вбачається за необхідне налагодження системи обліку промислових відходів на місцях, що доцільно здійснити через проведення інвентаризації накопичених промислових відходів у регіонах (включаючи небезпечні), визначити їх належність для визначення суб'єктів їх утилізації. Окрім того, вбачається за необхідне створити та впорядкувати регіональні та загальнонаціональну базу промислових відходів з зазначенням їх хіміко-фізичного складу, рівня токсичності та безпеки.

Окремим облік має бути створено для реєстру техногенних об'єктів, що є потенційно небезпечними для створення надзвичайних техногенних ситуацій.

З огляду на зупинку дії постанови Головного державного санітарного лікаря України від 1 липня 1999 року № 29, якою затверджено Державні санітарні правила та норми 2. Комунальна гігієна. 2.7. Ґрунт, очистка населених місць, побутові та промислові відходи, санітарна охорона ґрунту. «Гігієнічні вимоги щодо поводження з промисловими відходами та визначення їх класу безпеки для здоров'я населення», на даний час визначення класу безпеки утвореного відходу є неможливим, через що урахуванням вимог Директиви 2008/98/ЄС проектом нового Закону

України «Про відходи» [10] слід передбачити новий механізм визначення небезпечності відходів.

Однак, попри рекомендації Директив ЄС та їх імплементації у законодавство України на рівні нормативно-правового регулювання щодо необхідності переходу від традиційного надання переваги командно-контрольному підходу оцінювання екологічної ситуації на виробничих підприємствах до системи економіко-екологічних інструментів та добровільних угод поступового виконання екологічних та санітарних вимог тощо, на нашу думку зарано послаблювати державний контроль.

Звичайно відсутність економічних стимулів для створення сучасних підприємств з переробки відходів є важливою причиною виникнення незаконних звалищ, однак слабкий державний екологічний контроль є не меншою. Тому, наразі контроль-наглядові заходи мають бути посилені, створено реєстри тощо, адже ситуація, що наразі склалася загрожує екологічній безпеці держави, а отже вказані заходи необхідно кореспондувати з економіко-екологічними інструментами та добровільними угодами.

Посилення контролю має відбуватися за наступними напрямками: посилення загального контролю, спеціального, виробничого та громадського.

Висновки. Таким чином, на сьогоднішній день, в Україні гостро стоїть не вирішена проблема адміністративно-правового регулювання відносин поводження з промисловими відходами, що в масштабному розмірі сприяє забрудненню всього навколишнього природного середовища. В даному випадку неефективна владно-розпорядча та контроль-наглядова діяльність щодо поводження з промисловими відходами спричиняє порушення екологічної безпеки країни в цілому.

До основних проблем адміністративно-правового регулювання відносин поводження з промисловими відходами слід віднести:

- відсутність урядових ініціатив з організації та забезпечення науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок для створення перспективних ресурсозберігаючих і маловідходних технологій, ефективних засобів і методів переробки та знешкодження небезпечних відходів у відповідності до міжнародних стандартів; - розбалансованість системи управління поводженням з промисловими відходами, необхідність оптимізації організаційно-управлінських, правових, нормативних, економічних, інформаційних і контрольних регуляторів, посилення контрольної діяльності держави; - відсутність загальнодержавного та регіональних реєстрів джерел скидів та викидів, виробників відходів та місць їх захоронення; - слабкий рівень організаційно-правових засад та механізму реалізації загального, відомчого, виробничого та громадського екологічного контролю; - низький рівень екологічної свідомості населення; - відсутність належних умов для знешкодження та утилізації небезпечних відходів, в результаті чого відбувається їх нагромадження на промислових територіях, що створює реальну загрозу здоров'ю населення та довкіллю України і негативно впливає на потенціал збалансованого розвитку держави; - низький рівень фінансування організаційних, інструктивно-методологічних та управлінсько-структурних заходів. Відсутність економічних стимулів для створення сучасних підприємств з переробки відходів, що стає однією з причин виникнення незаконних звалищ.

Література

1. Вергун О.М., Іванюта С.П. Проблеми державного регулювання у сфері поводження з відходами та шляхи їх вирішення". Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1386/>

2. Державне управління: основи теорії, історія і практика: навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній, М.М. Іжа, Г.І. Арабаджи; за заг. ред. П.І. Надолішнього, В.Д. Бакуменка. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. 394 с.
3. Гавкалова Н.Л. Публічне управління: методологічний аспект. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листопада 2014 р.): у 2 т. / [за наук. ред. Ю.В. Ковбасюка, С.А. Романюка, О.Ю. Оболенського]. К. : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 16-18.
4. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-p#Text>
5. Управління відходами та ресурсами. Інформація взята з сайту: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/SHHo-daye-asotsiatsiya-z-YES_Upravlinnya-vidhodamy-ta-resursamy.pdf
6. Виговська Г. П., Міщенко В. С. Поводження з відходами в Україні : підсумки і перспективи. URL: <http://waste.ua/cooperation/2008/theses/vygovska.html>
7. Антонова Т.Л. Сучасний стан поводження з відходами в Україні // Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15-16 січн. 2017 р.). Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2016. С. 78-81.
8. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України за сприяння проекту ЄС «Association4U». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>
9. Стручок В., Мудра Д. Аналіз національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року щодо проведення інфраструктурних

заходів з перероблення твердих побутових відходів. Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій». Тернопіль, 2018. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161835121.pdf>

10. Проект Закону України "Про управління відходами" 04.06.2020 № 2207-1-д. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02286A.html

References

1. Verhun O.M., Ivaniuta S.P. Problemy derzhavnoho rehuliuвання u sferi povodzhennia z vidkhodamy ta shliakhy yikh vyrishennia". Analychna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1386/>
2. Derzhavne upravlinnia: osnovy teorii, istoriia i praktyka: navch. posib. / V.D. Bakumenko, P.I. Nadolishnii, M.M. Izha, H.I. Arabadzhy; za zah. red. P.I. Nadolishnoho, V.D. Bakumenka. Odesa : ORIDU NADU, 2009. 394 s.
3. Havkalova N.L. Publichne upravlinnia: metodolohichniy aspekt. Publichne upravlinnia: shliakhy rozvytku: materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu (Kyiv, 26 lystopada 2014 r.): u 2 t. / [za nauk. red. Yu.V. Kovbasiuka, S.A. Romaniuka, O.Iu. Obolenskoho]. K. : NADU, 2014. T. 1. S. 16-18.
4. Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-r#Text>
5. Upravlinnia vidkhodamy ta resursamy. Informatsiia vziata z сайту: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/SHHo-daye-asotsiatsiya-z-YES_Upravlinnya-vidhodamy-ta-resursamy.pdf
6. Vyhovska H. P., Mishchenko V. S. Povodzhennia z vidkhodamy v Ukraini: pidsumky i perspektyvy. URL: <http://waste.ua/cooperation/2008/theses/vygovska.html>

7. Antonova T.L. Suchasnyi stan povodzhennia z vidkhodamy v Ukraini // Suchasni naukovi doslidzhennia predstavnykiv yurydychnoi nauky: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipropetrovsk, 15-16 sichn. 2017 r.). Dnipropetrovsk: HO «Pravovyi svit», 2016. S. 78-81.
8. Zvit pro vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS za 2019 rik. Uriadovyi ofis koordynatsii yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtratsii Sekretariatu Kabinetu Ministriv Ukrainy za spriannia proektu YeS «Association4U». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>
9. Struchok V., Mudra D. Analiz natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku shchodo provedennia infrastrukturykh zakhodiv z pereroblennia tverdykh pobutovykh vidkhodiv. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii «Fundamentalni ta prykladni problemy suchasnykh tekhnolohii». Ternopil, 2018. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161835121.pdf>
10. Proekt Zakonu Ukrainy "Pro upravlinnia vidkhodamy" 04.06.2020 № 2207-1-d. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JI02286A.html